Akademik Fatmir S. Bači

JEZIK POEZIJE

Akademician Fatmir S. Bači

LANGUAGE OF POETRY

APSTRAKT

U slučaju naše teme, htjeli mi to ili ne, zahtjev Voltaire-a – prema kojem „Ukoliko se želimo međusobno razumjeti, prije svega je potrebno da odredimo pojmove," – predstavlja se metodološki u obliku *conditio sine qua non*, jednog nezaobilaznog i neophodnog uslova. Poezija se često posmatra kao neka nerješiva enigma, čak i kao misterija; do određene mjere i jeste, ne samo za čitaoca, već i za samog autora, za onoga kome poezija daje određeno „ime", koje označava nešto veoma šire od označavanja pod svjetlom susereanske logike oznake/označujućeg.

Kao prvo, viđenje vezano za „govor" životinja nije, niti se treba posmatrati nikako drugačije osim kao jedna čisto antropomorfna špekulacija, a kao drugo, ako bi smo posmatrali izražaje životinja kao „jezik", kao sistem znakova, dobili bi smo jedno semantičko proširenje samog pojma „znak", koji, štoviše, u najvećem dijelu bi bio veoma diskutabilan.

Jedna od formi kako bi neko mogao „postati čovjek" i kako bi zatim mogao otkriti ljudsku prirodu, nije ništa drugo nego govor. Izraženo terminologijom Ferdinand De Saussure-a, „jezik poezije" je razlaganje dva sastojka: jezika kao „langue", koji se tijesno povezuje sa kodiranim dijelom „langage-a", jezika kao govor, kao akt riječi, i jezika kao „parole", što je idiosinkretičan, specifičan i situacijski rez „langue-a", kodiranog dijela „langage-a".

Kao i roman, i poezija cilja proširiti repertoar naših znanja i spoznaja, čak i gušće i jače nego roman; međutim, za razliku od romana, poezija realizira taj cilj polazeći od principa i mudrosti preko emotivnog tereta, i snažno se oslanjajući na emotivno iskustvo koje prenosi kod čitaoca, kod proširenja emotivne, intuitivne i čulne sfere koje ona omogućava.

Možda i glavni izazov jezika poezije jeste upravo taj što je spektar riječi i izraza mnogostruko širi od očekivane kratkoće u izrazu pjesnika kojim se treba dirnuti u neku emociju ili ispravocirati neka reakcija. Iz tog razloga, gdje se iz okeanskog prostranstva trebaju probrati, nanizati i predočiti tek nekoliko najfinijih kapi, pripovjedača je mnogo, a pjesnika je veoma, veoma malo.

Ključne riječi: *jezik, poezija, pjesnik, pripovjedač, kultura, civilizacija, historija.*

APSTRACT

In the case of our topic, whether we want it or not, Voltaire's request - according to which „If we want to understand each other, we must first define *concepts*“ – becomes part of methodology, in the form of *conditio sine qua non*, an unavoidable and necessary prerequisite. Poetry is often viewed as an unsolvable enigma, even as mystery; to a certain degree it is, both for the reader and for the author himself, since it is poetry that gives him a certain „name“, which signifies something far broader than the signification under the light of Saussurean logic of signified/signifier.

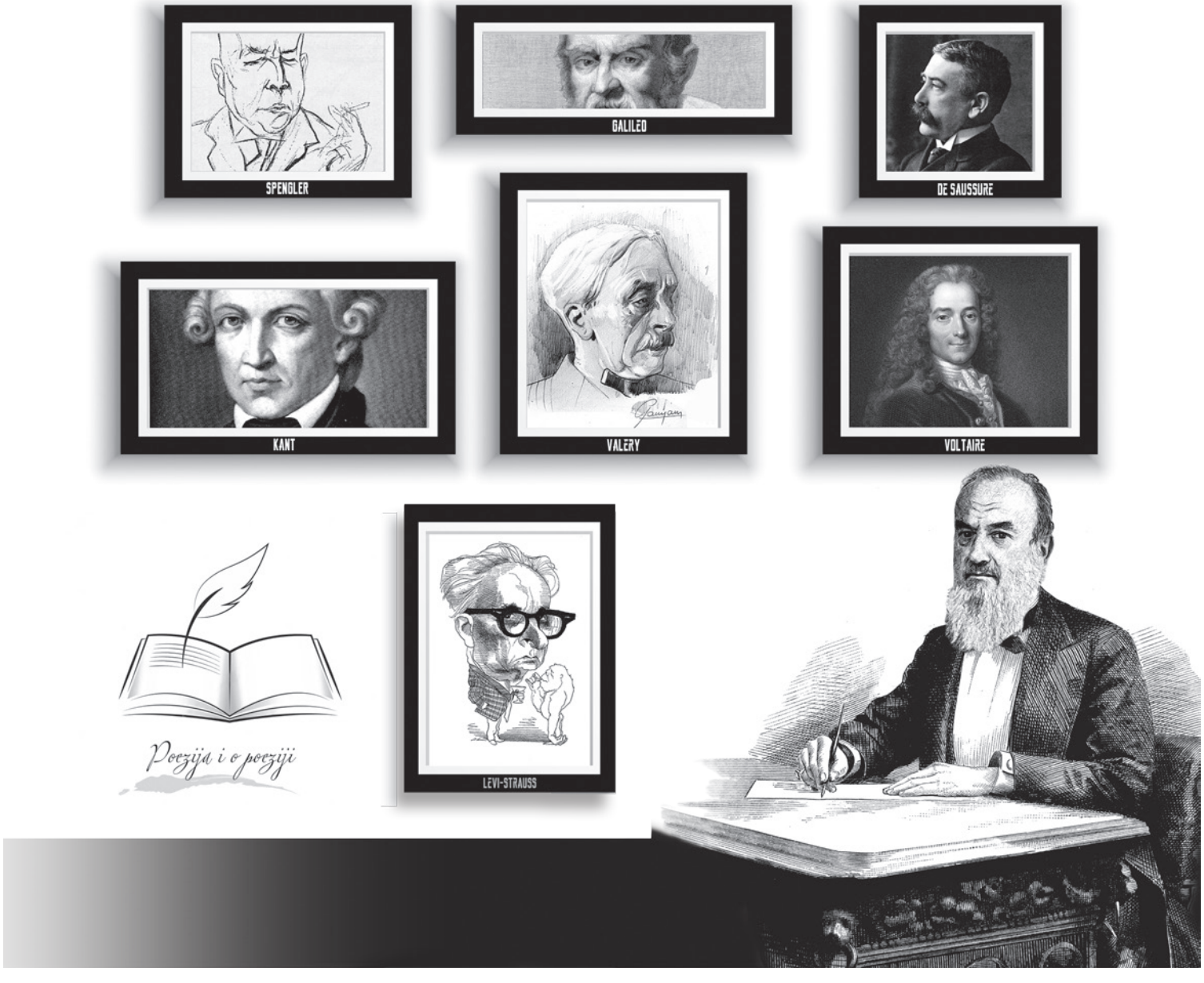
Firstly, the view related to the „speech“ of animals is not nor should be viewed in any other way than only as a purely anthropomorphic speculation; secondly, if we viewed animals' utterances as „language“, as a system of signs, we would get a semantic extension of the very term „sign“, which would, moreover, mostly be fairly debatable.

One of the forms in which someone could „become a man“, and then discover human nature, is nothing else but speech. In Ferdinand de Saussure's terms, the „language of poetry“ implies decomposition of two ingredients: language as „la langue“, which is closely linked with the coded part of „la langage“, i.e. language as speech, as an act of words, and language as „la parole“, which is an idiosyncratic, specific and situational section of „la langue“, the coded part of „la langage“.

Like the novel, poetry also aims at expanding the repertoire of our knowledge and insights, even more densely and strongly than novel; however, unlike novel, poetry achieves this aim starting from the principles and wisdom through the emotional burden, and strongly relies on the emotional experience it transfers to the reader, in expanding the emotional, intuitive and sensory sphere that it allows.

Perhaps the main challenge for the language of poetry is the fact that the spectrum of words and expressions is far broader than the expected brevity in the poet's expression which is supposed to touch an emotion or provoke a response. For this reason, where one should select, thread and render just a few finest drops out of the ocean-wide expanse, there are many narrators and very, very few poets.

Key words: *language, poetry, poet, narrator, culture, civilization, history.*

SPENGLER
GALILEO
DE SAUSSURE
KANT
VALERY
VOLTAIRE
LEVI-STRAUSS
Poezija i o poeziji

1. **Izlaganje problema**

Određena stvar se pretvara u problem onda
kada je odlučimo postaviti kao problemsku.

„Jezik poezije“ je tematika koja je kompliciranija i šira od onoga što se može pretpostaviti ili izgledati na prvi pogled ili zvučati prilikom prvog slušanja. Ovo kažemo polazeći od konstatacije da u većini slučajeva – da ne kažemo uvijek(!) – pristup koji zapažamo kod većeg dijela ljudi naspram jedne tematike te vrste, je ispoljen na postojanje jezika koji pripada isključivo poeziji, sličan je – da ne kažemo isti(!) – kao i pristup koji imaju u skladu sa jednim aksiomom, prema jednoj apodiktičkoj tvrdnji, prema jednoj očiglednoj realnosti, ili jednoj samostalnoj istini, koje nemaju potrebu za dokazivanjem, već samo shvaćanje značenja koje nose.

Takav pristup u potpunosti potječe od sigurnosti kojom se svako izražava, svjestan o posebnom odnosu koji postoji među njima, bez obzira na to da, ukoliko se strogo pridržavamo zakonitostima epistemologije, izjava te vrste nije i nikako ne može biti epistemološki očigledna, samostalna ili aksiomatična, koliko god mi to željeli. Kada bi bilo tako, u tom slučaju zabrana tematike vrste koju tretiramo ovdje u ovim redovima ne bi bila samo neprikladna i nebitna, već također i bezvrijedna i beznačajna. Bila bi jednostavno posmatrana kao *ignoratio elenchi* (neznanje stezanja). Međutim, kako smo već naveli, i kako će se u sljedećim redovima zapaziti, tematika koju tretiramo ovdje je kompliciranija i veoma šira od onoga što se može pretpostaviti ili kako može izgledati na prvi pogled ili zvučati prilikom prvog slušanja. Međutim, bez obzira na to, lično smo prihvatili izazov, ne kako bismo objasnili čitaocu u striktnoj i završnoj formi, koji je već formirao i kultivirao svoju ideju u vezi sa datom tematikom, već iz razloga da bismo je problematizirali, proširujući je i za dalje diskusije, sa ciljem konačnog stjecanja jednog novog značenja, koje bi nam omogućilo – iskreno se nadam, uz Božiju pomoć! – da učinimo jedan korak naprijed u smjeru proširenja našeg razumijevanja, nevezano samo za poeziju kao *éthos* jezika, već i u vezi sa samim jezikom kao takav, na taj način odlazeći dalje na put znanja i spoznaje.

Posmatrano ovakvim pristupom, prihvatanje navedenog izazova je bez sumnje povezano i sa samim značajem i nužnošću koje predstavlja tretiranje ove tematike u današnje vrijeme. Sa jedne strane, zbog konzumerističkog duha, koji je prodro (i gangrenizirao) u kulturi i jeziku kao njihov izvor i ogledalo, vidi se kako je pokušavao potvrditi teze postavljene od strane Oswalda Spenglera u *Propasti Zapada*. *Perspektive Svjetske Historije*[*1]; sa jedne strane zbog polisemije koju izražava pojam „jezik" kao rezultat semantičkih „reformatiranja" koja su vezana ili za historijske događaje ili za gustoću, stepen i širinu njihove upotrebe[*2], neizbježno dajući tematici jednu klizavu ili poliadsku prirodu i dimenziju, a to samo po sebi nosi njenu dodatnu gustoću i komplikaciju.

Na kraju krajeva, šta mi možemo, kako je rekao Galileo Galilej, takva je priroda čovjeka vezana za sve ono što se odnosi na sferu duše i intelektivne realnosti, „što je ograničenije razumijevanje ili spoznaja vezana za sve ono što se odnosi na ovu sferu, sve se upornije i tvrdoglavije diskutira o njoj", bez obzira na to što „težina razumijevanja

---

[*1] OSWALD SPENGLER, ***Der Untergang des Abendlandes: Umrisse einer Morphologie der Weltgeschichte,*** 2 vëllime, München, Deutscher Taschenbuch-Verlag 2006. Pored historijskog pristupa, ugradnje prema historijskom okviru i značenju događaja čitavog duha, ideja, viđenja, ideologija i najznačajnijih vrijednosti izgleda i epohe modernog mentaliteta, Spengler se naširoko zadržava i na „sudbinu" „kultura" i „civilizacija", nudeći jedno viđenje koje, u najmanju ruku po našem mišljenju, u suštini ne predstavlja ništa drugo osim rezultat jednog algebarskog izraza između tri glavna savremena izgledna viđenja; konkretnije, hegelovskog dijalektičkog razvoja, darvinističkog biološkog determinizma i, na naglašen način, nietzschevskog fatalističkog naturalizma. Prema Spengleru, kultura (*Kultur*) je biološki proces, razrada koja se pojavljuje „u trenutku kada jedan trijezan um doživi ponovno buđenje i pređe preko saltus *qualitativus*-a iz psihičkog početnog stanja mitske beskonačne vječnosti, na taj način otcjepljujući se kao nezavisni oblik od svega onoga što je po sebi predstavljeno kao bezobličnо, ili kao ograničena i privremena realnost svega onoga što je po sebi predstavljeno kao neograničena i beskonačna realnost" (tom. I, str. 39). Postavljajući je u mirnu jednačinu sa biološkim organizmom – gdje je primarnu ulogu za semantizaciju i konceptualizaciju navedenog viđenja odigrao etimološki aspekt pojma „kultura", njegova povezanost sa sferom biologije i prirode, izražen preko glagola „*colere*" – Spengler je pokušao reći da, isto kao i biološki organizmi, kultura se razvija na poseban način, bez obzira na druge kulture, već jedino na okolinu (*habitatus*), na prirodne okolnosti i uslove, koji suštinski određuju ne samo suštinska viđenja i svojstva, već i životni ritam određene kulture; izražajno, rađanje, razvoj, i konačno, njen nestanak u trenutku iscrpljenja svih njenih stvaralačkih izvora i potencijala (tom. I, str. 167-168).

[*2] Ovdje je riječ o jednoj poznatoj jezičkoj pojavi, koja se pripisuje navedenom „životu". Česta upotreba određene riječi vodi ka neizbježnoj posljedici njene „semantičke" „konzumacije" i „potvrđivanja", pritom znatno izblijeđujući njenu izražajnu funkciju, zbog čega riječ ili izlazi iz sfere upotrebe, iz razloga da, kako već ne označava ništa, značajno blokira spiralu komunikacije između sagovornika; ili se pokorava procesu re-*formatiranja* ili semantičkog proširenja, gdje riječ poprima jedno novo značenje, proživljava jednu vrstu „re-*semantizacije*", u zavisnosti od polja i konteksta unutar kojih se koristi, što joj osigurava opstanak i daljnju upotrebu. Ova druga pojava se također pripisuje pojmu „jezik". Međutim, u ovom smjeru, trebamo skrenuti pažnju na to da evidentiranje i objašnjenje navedenih aspekata preko upotrebe prakse i analitičkih sredstava konceptualne semiotike bi nam jasno iznijelo na površinu ne samo mehanizme i procese *ponovnog*-davanja značenja koje određena historijska savjest aktivira i stavlja u kretanje, već i prisustvo iste historijske savjesti unutar novih značenja koja se stiču preko mehanizama navedenih procesa; ukratko, identitet i formiranje historizirane savjesti. Jedan veoma značajan prikaz vezan za semantičko *re*-formatiranje pojma „poezija", naprimjer, susrećemo u Platonovoj *Gozbi*, 205b-205c.

načina kako se formira cvrkutanje cvrčka, čak i u trenucima kada on cvrkuće na našoj ruci, dovoljna je da nas oslobodi onog suzbijanja koje osjećamo o neznanju koje imamo vezano za način formiranja komete u beskrajnom prostoru svemira“*[3].

2. **Skopiske topo-tipologizacije**

Snaga čovjekovog razuma se ispoljava
u njegovoj sposobnosti da klasificira stvari.

Claude Lévi-Strauss

Svako istraživanje oko nekog određenog pitanja, predmeta ili pojave, razlikuje se prema istraživanju drugih priroda, prije svega od topologizacije i tipologizacije obuhvaćenog pitanja, predmeta ili pojave. U slučaju našeg istraživanja, topologija i tipologija obuhvatanja predstavljaju jednu osnovnu važnost, zato što se, sa jedne strane, povezuju sa ontološki i arhitektonski definirajućim okvirom istraživanja, sa njegovim „arhitektonskim“ prostiranjem – sa kantovskim značenjem te riječi*[4] – i, sa druge strane, njegovim teoretskim i epistemološkim okvirom, pod čijim svjetlom se ne određuje isključivo sama problematika koje su direktno ili indirektno, izraženo ili neizraženo, vezane za obuhvaćeno pitanje, predmet ili pojavu, već i samu prirodu i formu pristupa, pa čak i samu logiku, iznad svega, održivosti donesenih zaključaka.

Polazeći od gore navedenog, u slučaju naše teme, htjeli mi to ili ne, zahtjev Voltaire-a – prema kojem – „Ukoliko se želimo međusobno razumjeti, prije svega je potrebno da odredimo pojmove,“*[5] – predstavlja se metodološki u

---

*[3] ANDREA FROVA & MARIAPIERA MARENZANA, ***Thus Spoke Galileo** – **The Great Scientist's Ideas and Their Relevance to the Present Day***, New York, Oxford University Press 1998, str. 454 (skriptalni dio je od naše strane – F. B.).

*[4] Predstavljen kao suštinski dio onoga što se može opisati kao „gramatika spoznaje“, u ***Kritik der reinen Vernunft*** (*Akademie-Ausgabe von Immanuel Kant*, tom. III, Walter de Gruyter, Berlin 1968, str. 538), pojam „arhitektonski“ se koristi od strane Kanta kako bi označio ili „tehniku definisanja sistema“ [*die Kunst der Systeme*], ili „sistematskog sjedinenja“ [*systematische Einheit*] koje se mora slijediti u smjeru sticanja spoznaje. U našem kontekstu, epitet „arhotektonski“ se koristi prema drugom značenju.

obliku *conditio sine qua non*, jednog nezaobilaznog i neophodnog uvjeta. Razlog je veoma lahko razumljiv, predpostavljamo. U slučaju jedne teme kao što je ova naša, nalazimo se niti više, niti manje, nego ispred jednog veoma zamagljenog ogledala što se tiče definicije („*lingua vitrea est*", kažu latini), sa jedne strane, i ispred visoke litice, sa druge strane. Poezija se često posmatra kao neka nerješiva enigma, čak i kao misterija; do određene mjere i jeste, ne samo za čitaoca, već i za samog autora, za onoga kome poezija daje određeno „ime", koje označava nešto veoma šire od označavanja pod svjetlom susereanske logike oznake/označujućeg. Prije svega, označava određenu veličinu i oblik postojanja, a ne samo određenog čovjeka koji prerađuje i piše poeziju. I ne može biti nikako drugačije, po našem mišljenju. Niko ne može reći – čak ni pjesnik! – odakle poezija dolazi, ili koji je njen izvor; niko ne može tvrditi sa sigurnošću i potpunom tačnošću – čak ni pjesnik! – šta je ona sama po sebi, šta je u samoj suštini poezije; niko ne može reći – čak ni pjesnik! – odakle jedan čovjek dobija nagon i sposobnost za obradu i pisanje poezije, a veoma često niti razlog zbog čega se poezija obrađuje i piše.

Naravno, kada navedena pitanja postavljamo pjesniku, ukoliko je on iskren i bez određenih kompleksa – lično smatram da istinski pjesnik, ne onaj ko se bavi stihovima, niti onaj koji se bavi riječima, je takav – odgovor koji dobijamo od njega je „ne znam", ili u slučaju da se želi prepoznati ili osvijestiti, na taj način zadovoljavajući našu radoznalost, počinje nam davati nestabilne i nepotpune odgovore.

Naravno, kada navedena pitanja postavljamo pjesniku, ukoliko je on iskren i bez određenih kompleksa – lično smatram da istinski pjesnik, ne onaj ko se bavi stihovima, niti onaj koji se bavi riječima, je takav – odgovor koji dobijamo od njega je „ne znam", ili u slučaju da se želi prepoznati ili osvijestiti, na taj način zadovoljavajući našu radoznalost, počinje nam davati nestabilne i nepotpune odgovore.

Ovo je u najmanju ruku ono na šta nailazimo još od početaka literature. Tako, naprimjer, autor *Rig-Vede* nam u jednoj himni tvrdi da je poezija žrtvovanje Paruše, univerzalnog čovjeka – jer, isto kao i jučer, i danas niko nije otkrio bilo kakav trag takvog čovjeka; naprotiv, isto kao i jučer, i danas svako se negdje susreo i susreće isključivo sa posebnim čovjekom, sa individualcem! I isto će biti sve do onoga dana kada neće biti dana iza njega. Međutim, u *Ilijadi* i *Odiseji*, Homer još na početku tvrdi da je poezija govor muze, ili muza, i da je pjesnik jednostavno njen ili njihov *medium*, „usta" ili glasnogovornik, međutim, isto kao i jučer, i danas,

---

*5 VOLTAIRE, ***Dictionnaire philosophique***, tome VII, 2ème édition, Baudouin Frères Éditeurs, Paris 1772, str. 101.

niko nikada nije uspio sresti tu muzu, ili te muze. I tako će isto biti sve do onoga dana kada neće biti "sutra" iza njega. I ova igra traje sve do današnjeg dana, gdje je mjesto muze, ili muza, zauzelo ono „bez savjesti“, koje je također nemoguće susresti niti lokalizirati, isto i kao Paruša i muza, ili sve muze. U mnogim slučajevima, sa istom dozom labilnosti i sa istim nedostatkom kompleksnosti (!), istraživač ili kritičar poezije tvrdi da je poezija „nadahnuće“ ili „utočište bića“, svjestan da njegov odgovor, ili definicija, je isto tako klizav kao i prethodni odgovori i definicije. Na taj način, bilo da se radi o unutrašnjim ili vanjskim glasovima, bili to *insider*-i ili *outsider*-i – sa isključkom onih koji nimalo ne žele ulaziti u nemoguće misije – slažu se sa mišljenjem da je poezija jedna nerješiva enigma, a može se reći i misterija.

Polazeći od navedenog, najbolji način – može se reći i jedini – koji imamo da bi smo govorili o poeziji, je onaj koji je predstavio Paul Valéry, koji se ne ispoljava na zadržavanje na svemu onome što je poezija sama po sebi i njenoj kakvoći, već na ono što izražavamo preko poezije, i koje ne možemo izraziti nigdje drugdje osim u poeziji, poezijom i preko poezije. Jedna ovakva perspektiva, uz paramatre koje smo naveli, nas neizbježno pozicionira ispred drugog pojma formulacije naše teme, ispred „jezika“, kako se već lahko može zapaziti, uvjereni smo, navedena perspektiva polazi od „jezika“, oslanja se na „jeziku“ i poziva nas da se približimo, posmatramo, tretiramo i analiziramo poeziju kao „jezik“.

Nakon ovoga, slijedi prirodno pitanje: šta označava riječ „jezik“ u izrazu „jezik poezije“, gdje morfogenski operator *„J“* nije nenamjerno skriptiran? Jedno pitanje te vrste, bez obzira na jednostavnost formulacije, ne može imati nijedan jednostavan odgovor, a još manje jedan zaključni odgovor. Razlog je veoma jednostavan. Definicije oko jezika se razlikuju zavisno od perioda, škola i tačke gledišta. Tako, naprimjer, lingvistika, što je nauka koja stvara, proučava i analizira od svih mogućih aspekata govor i posebne oblike u kojima se on pojavljuje (govorne akte i isoglosne sisteme), pod pojmom „jezik“ podrazumijeva svaki „sistem“ „simboličkih znakova“ koji se koriste za komunikaciju, kako bi se prenijele ideje, razmišljanja, zaključci, ili psihička i emocionalna stanja, odakle i sama po sebi „riječ“ – sada već posmatrana kao jedan „znak sačinjen od artikulisanih zvukova“ i govor kao „akt riječi“ – nisu ništa drugo osim dio ovog sistema. Štoviše, to je i razlog, po našem mišljenju, koji je natjerao Ferdinanda De Saussure-a, oca savremene lingvistike, da definiše lingvistiku kao „semiologiju“, kao „opću i sveobuhvatnu nauku znakova i svih simboličkih jezika“.

Navedeni okvir nam izgleda veoma problematičnim, najmanje unutar dva glavna elementa, zato ćemo se osvrnuti na njih jer će nam veoma pomoći oko topo-tipologizacije naše teme.

1) Viđenje koje stičemo o jeziku od definicije lingvistike kao „semiologija“ od strane De Saussure-a, dakle kao „opća i sveobuhvatna nauka znakova i svih simboličkih jezika“. Definicija ove vrste ostavlja veliki prostor – koji se sada upotpunjuje! – za obuhvatanje svakog znaka, ne samo „jezičkih znakova“, kao sastavnog dijela jezika i njegovog mozaika. Ovo također obuhvata i neartikulisane znakove i zvukove životinja, posmatrajući iste kao dio jednog određenog „jezika“.

Jedno viđenje ove vrste treba posmatrati – u najmanju ruku, po našem mišljenju – kao dio jednog šireg mozaika, za koji se često moraju aktivirati sredstva dekonstrukcionalizacije. Već određeno vrijeme se čovjek sve više i više rješava svih onih svojstava i karakteristika koje se pripisuju isključivo njemu i koja su formirala repertoar istih onih svojstava koja su ga činila različitim od svih drugih stvorenja. Razlozi su još uvijek nejasni i nepoznati većem dijelu javnosti. Biti izraz jedne mizantropije, na koju su diktirala i uticala lična životna iskustva ovog ili onog „defolijatora“?! biti nastavak onog pokreta koji je počeo drugom polovinom XIX stoljeća sa ciljem *de*-centralizacije čovjeka?! Lično ne znamo, međutim ono što znamo, jeste činjenica da određeni dio isključivo ljudskih svojstava smo dodijelili životinjama u pričama, zatim u crtanim filmovima, a sada već i u realnom svijetu. Dovoljno je da skrenemo pažnju, u ovom smjeru, kako bi smo na taj način uklonili svaku mogućnost za posmatranje svega onoga što ovdje tvrdimo kao neku ironiju ili neslanu šalu, nedavno poduzetu zakonsku inicijativu od strane francuske fondacije „30 miliona prijatelja životinja“, za promjenu Krivičnog Zakona Republike Francuske, sa ciljem dodijeljivanja životinjama status „ličnosti“, opisanim od strane navedene fondacije, među ostalom, kao jedna „neizbježna pravna evolucija“.

Kako god i koji god bi bio razlog, činjenica je da se čovjek i ljudska priroda oslobađaju svih onih svojstava i karakteristika koja su nekada bila pripisivana isključivo njemu. Na taj način, u današnje vrijeme se govori o određenom „moralu životinja“ – što pokušava ukazati Konrad Lorenz u njegovoj *Prirodnoj povijesti zla*[*6].

Dio ovog “oslobađanja“ se sada već odnosi i na jezik. Nekada klasična viđenja vrste: „Čovjek je jedino stvorenje – ili biće: zoos – koje uživa blagodat govora“, kako je rekao Aristotel; ili: „Čovjek je zbog govora i jedino zbog govora ono što jeste – čovjek“, što je rekao Wilhelm von Humboldt, izjave koje u skladu ovog viđenja već određeno vrijeme mogu zvučiti kao beznačajne ili tuđe. Govor, dali kao akt, ili kao vrsta komunikacije, prestaje se smatrati

---

[*6] U navedenom djelu, Lorenz spominje da je jednoga dana pokušao natjerati jednu od svojih patki da krene drugim pravcem za razliku od svakodnevnog pravca kojeg je pratila svakoga dana. Obuhvaćena panikom, patka je odbila novi pravac, što je Lorenz interpretirao kao osjećaj krivice.

isključivo ljudskim elementom, svojstvom koje razlikuje čovjeka od drugih bića. Naprotiv, zbog viđenja koje se dobija od navedene definicije Ferdinanda De Saussure-a, govor kao akt ili jedna vrsta komunikacije je odavno prestao biti posmatran kao osobina ne samo ljudi, već i životinja. Karl von Frisch je posvetio čitav svoj život istraživanju i razmatranju govornih formi pčela; a Lorenz Konrad govornih formi mrava; neki drugi etolozi su se zadržali na razmatranju i analiziranju određenih formi zapaženih kod drugih životinja, kao što su konji, psi itd., na taj način prelazeći preko samih granica i kontura definisanih od strane teorije evolucije, koja je kod govora zaključila svojstvo koje se pripisuje isključivo ljudskom biću, i niti jednom drugom biću osim ljudskog bića*[7].

Prema našem mišljenju, jedno viđenje te vrste je problematično u nekoliko smjerova, ne samo zbog činjenice da komplicira, ili se sukobljava sa konceptom koji se pripisuje pojmu „jezik" u našoj temi.

Kao prvo, viđenje vezano za „govor" životinja nije, niti se treba posmatrati nikako drugačije osim kao jedna čisto antropomorfna špekulacija, zbog one neprevazilazne barijere, i kao posljedica toga, jedan neizbježan graničnik, kojeg je Wittgenstein nazvao u *Istraživanjima Flozofije* „*Liebensform*" – „životnom formom", koja je predstavljena kao jedno važno načelo: „Čak i kada bi jedan lav mogao govoriti, da li bi smo mi bili u stanju da ga razumijemo?"*[8], iz razloga da riječi ne prenose isključivo jedno značenje, već, kao prvo i iznad svega izražavaju određenu namjeru*[9], koja sa jedne strane od-ređuje značenje, dok sa druge strane, sama se *od*-ređuje unutar date situacije, koja se prostire unutar kulture zajedničkog životnog iskustva obuhvaćenih govornika, na taj način bivajući sastavni dio „životne forme" navedenih govornika koji zavise od nje. Kao posljedica, imajući jednu različitu „životnu formu" od ljudske životne forme, ljudskim bićima je nemoguće da shvate „govor" životinja, njihovu „namjeru", njihovu „jezičku igru" i, kao posljedica toga, i samo postojanje ovog „jezika", u najmanju ruku bez velikih doza interpretirajućih antropomorfizirajućih pristupa i procesa. Kako bi se spasili ove samovolje, jedini izlaz bi bio ili pretvaranje čovjeka u onu životinju čije postojanje govora se želi utvrditi, ili pretvaranje iste životinje u čovjeka, što je jednostavno i apsolutno nemoguće. Nažalost, drugi izlaz osim ovoga ne postoji.

---

*[7] U svom govoru na Međunarodnom Kongresu Lingvističara, organiziranom i održanom na Ženevskom Univerzitetu od 21 do 27 jula 2013 godine, Noam Chomsky tvrdi da je Charles Darwin smatrao govor kao jednim od glavnih svojstava koja odvajaju čovjeka od životinja.

*[8] LUDWIG WITTGENSTEIN, ***Philosophical Investigations***, Oxford University Press, Oxford 1991, str. 223.

*[9] ***Ibid***. str. 219: „Značenje riječi se određuje u skladu sa namjerom prema kojom se koristi".

Kao drugo, ako bi smo posmatrali izražaje životinja kao „jezik“, kao sistem znakova, dobili bi smo jedno semantičko proširenje samog pojma „znak“, koji, štoviše, u najvećem dijelu bi bio veoma diskutabilan. Ono što podrazumijevamo pod pojmom „znak“, nije izražaj određenog instikta, već instrument koji postoji za ideju, i prenosi jednu ideju, koncept, osjećaj, koji nimalo nije u skladu sa njima. Riječ je o datom instrumentu koji prenosi jedan koncept ili ideju na osnovu dogovora i u skladu sa određenom tradicijom, bez da sa istom ima niti jednu nužnu vezu ili odnos razlog-posljedica.

U današnje vrijeme, neki psiholozi, uglavnom oni bihevioristički, polazeći od koncepta „konteksta“ kao cjeline činjenica koje se zapažaju u određenoj vezi ili odnosu razlog-posljedica, posmatraju činjenice kao „znakove“ određenog „konteksta“, u skladu sa načelom prema kojem predstavljanje jedne činjenice predstavlja ili podrazumijeva mogućnost ili neizostavljanje predstavljanja druge određene činjenice, ili drugih činjenica koje su sastavni dio konteksta. Premještajući ih na polju jezika, bihevioristički psiholozi posmatraju znakove/riječi kao jednu vrstu „podsticaja“, na koje se odgovara u formi „reagovanja“, ili „reakcije“, nekoliko određenih slika. Bez obzira na održivost koju može imati sa aspekta psihologije, zamjena znaka „podsticajem“ se jezički smatra neodrživim, jer se sukobi i negira biće znaka kao konvencionalni instrument i kao kulturološki element jedne određene zajednice. U ovom smjeru, jednu od najjasnijih definicija „znaka“ nam je ponudio Karl Bühler, koji je u *Teoriji jezika* napisao: jezički znak je simptom izražaja govornika, do te mjere da prenosi razlog koji ga je stvorio; to je signal u vezi sa slušaocem, sa čovjekom koji uspijeva uhvatiti signal; i on je signal u vezi samog njegovog značenja, tako da preko koncepta prenosi jednu realnost koja ne zavisi niti od govornika, niti od slušaoca. „Ova znakovna struktura – simptom/govornik-signal/slušaoc-značenje/realnost – je ono što razlikuje jezički znak od svih drugih vrsta znakova, obuhvatajući čak i one koje ispuštaju životinje, kao što su, naprimjer, krik, lajanje, groktaj, mjaukanje itd. Za razliku od ovih, „krik“ koji ispusti čovjek je izražen u raznim prerađenim formama, „ukrašen“ nijansama radosti ili razočarenja, odbijanja ili prihvatanja, čuđenja ili straha; jedan „krik“ takve vrste, dakle, u sebi nosi jednu čistu konvencionalnu i simboličku prirodu, i veže se za konvencionalno prihvaćene simbole od strane društva. Svako od nas je u stanju razlikovati krik žalosti od krika radosti, bez obzira na čovjeka koji ga ispušta. I nikako se ne završava na tome; konvencionalno su predstavljeni i sami fonetski prikazi koje čovjek radi životinjskim „krikovima“, ili glasovima prirodnih pojava, vadeći na površinu simbolički karakter jezičkog znaka i također jezika.

Kao treće, u „Psihologiji životinja“, Johannes A. Bierens De Haan razmatra mnoštvo eksperimenata vezanih

za ponašanje životinja i pokušava izvaditi na površinu postojanje jednog realnog psihološkog života kod životinja – od parameciuma pa sve do antropoidnih majmuna. U ovom pokušaju, zaključci De Haan-a su u koherenciji sa teorijom evolucije, koja gleda psihološki život čovjeka kao evolucioni razvoj manjih i manje elastičnih formi elementarnog, primitivnog ponašanja, koje je zapaženo kod svih ostalih stvorenja. Međutim, De Haan odbacuje bilo koje psihološko upoređenje što se nalazi jedino kod čovjeka, od svih drugih stvorenja. Dok se osvrće na pitanje „govora" životinja, De Haan piše sljedeće; „Jezik životinja, ako uopće možemo upotrebiti pojam 'jezik' za zvukove koje proizvode životinje, nije ništa drugo osim izraz emocija i želja životinja, ispuštenih od strane životinja isključivo samo za sebe, bez bilo kakve povezanosti sa šansom da će ih neko drugo biće čuti ili ne"*[10].

Zatim, zvukovi koje proizvode životinje nisu pokazni, već izražajni, što De Haan objašnjava na sljedeći način: „Načelno, životinje su egocentrična stvorenja. U slučaju straha, kada životinje proizvode poseban krik, može se dogoditi da drugi pripadnici iste vrste, ili čak i pripadnici druge vrste, prepoznaju taj krik i da se udalje od njega, do te mjere da se osjećaj straha prenese od životinje koja je ispustila krik, na čitavo stado; međutim, ne postoji nikakav razlog za tvrdnju da životinja koja je ispustila krik, je učinila takvu vrstu djelovanja kako bi iskomunicirala drugim životinjama njena osjećanja"*[11].

Kako se jasno vidi, pored svega onoga što smo predstavili u prethodna dva obrazloženja, životinjama nedostaje ne samo osjećaj komunikacije, koja je jedna od osnovnih i suštinskih dimenzija jezika, već i druge dimenzije, kao što su sposobnost za formiranje koncepata, pa makar i one koje su vezane za njihov život, one od vrste kao što su „jelo", „piće", „prijatelj", „neprijatelj", „opasnost" itd.; što ovdje izražajno znači, dakle, da su životinje potpuno nesposobne da razmišljaju, i kao posljedica toga, nesposobne su da imaju, ili da koriste određeni „jezik". Ovo važi i za šimpanzu Washoe, koju je tretirao Pascal Picq u *Lijepoj historiji jezika**[12], koji predstavlja svoja viđenja vezana za nevjerovatnu sposobnost majmuna da imitiraju ljude, ili za papagaje, jer u oba slučaja se radi o jednostavno mehaničkoj reprodukciji, dok u međuvremenu jezik kao akt riječi nije mehanička realnost, niti deterministička realnost, smrznuta i predodređena, već dinamička, živa, u neprestanom razvoju i pokretu,

---

*[10] JOHANNES A. BIERENS DE HAAN, ***Animal Psychology – Its Nature and Its Problems***, Routledge, London 2018, str. 73.

*[11] ***Ibid***. str. 75.

*[12] PASCAL PICQ, ***La plus belle histoire du langage***, Éditions du Seuil, Paris 2008.

rbog čega se ne može imponirati, niti se uvesti izvana, već se intuitivno i prirodno rađa i razvija iznutra, odakle riječi Martina Heideggera zvuče potpuno jasne, kada u *Putovanju prema jeziku*, piše na veoma značajan način sljedeće: „Čovjek govori. Mi govorimo kada smo budni i kada spavamo. Uvijek govorimo, štoviše, i kada ne izustimo nijednu riječ kroz usta […] Na jedan ili drugi način, mi govorimo neprestano. Govorimo, jer se govor rađa zajedno sa našom prirodom […] Kaže se da je čovjek po svojoj prirodi stvorenje koje govori, do te mjere da danas smatramo da je u blagostanju, za razliku od biljki i životinja, čovjek živo biće koje poseduje sposobnost govora. Međutim, mi ovdje ne želimo istaći samo i jedino činjenicu da, pored drugih sposobnosti, čovjek poseduje i sposobnost govora. U suprotnom, požurili bi smo tvrditi da je baš govor ono što čini čovjeka onakvim bićem kakvo jeste. Čovjek je čovjek sve dok govori“*[13].

Posmatran u njegovoj suštini, ovaj akt je oslonjen na suštinski način kod stavljanja riječi u upotrebu, jednog „talenta“, jedne „vrijednosti“ (ovo je etimološko značenje pojma „talent“, koji bez obzira na to što nosi isto „lice“ ili „predmet“ (dotične zvuke, grafeme i spone), otkriva nam jednu „vrijednost“ u neprestanoj varijabilnosti i kretanju, u zavisnosti potreba i namjera pojedinca tokom njegovih odnosa sa drugim pojedincima i životu unutar društva u kojem se nalazi. Govor je idiosinkretičan akt, on je idiolekat, dio urođene intuicije, psiho-kulturološkog razvoja, interesa i investicija govornika u određenim životnih smjerovima i poljima. Na taj način, naprimjer, kako smo prethodno već spomenuli, svaki govornik se izražava na svoj poseban način, koristi na dinamičan način prema urođenoj intuiciji, određen naglasak i konstrukciju, kreativno povezuje i isprepliće na „holistički“ način razne djelove rečenice, prema taksonomskom kretanju koje predvode potrebe i namjere koje žive u unutrašnjosti slojeva komunikacije preko govora kao akta riječi. Na ovaj način, preko govora kao akta riječi, čovjek sa jedne strane „oblači“, daje formu misli, idejama, ubjeđenjima, potrebama, ciljevima, interesima, osjećajima, emocijama, trendovima itd., dok u međuvremenu, sa druge strane, daje ovom aktu izražavanja jednu „poematičnu“, „vizionu-otkrivalačku“ dimenziju, otkrivajući preko njega sebe i svoju ličnost. Tačno u ovom pravcu se kreću i riječi Sokrata, kada je u *Sofistu, Gorgiji* i *Protagori*, se izrazio da je jezik jedna vrsta „odjeće“ čovjeka, vidljivo lice svega onoga nevidljivog što on nosi unutar sebe (*svoje psihe*).

---

*[13] MARTIN HEIDEGGER, ***Në udhë drejt gjuhës***, Mehr Licht, Tirana 2007, str. 51.

Konačno, pored gore navedenog, ne treba i ne smije se nikako izostaviti činjenica da, sve dok bude sačinjavao jednog od *egz*-istencijalnih modaliteta, jednog od formi bivstvovanja čovjeka, govor sam po sebi i na prirodan način nosi i jednu etičku dimenziju. Jednu povezanost te vrste između govora i etike, na najizražajniji način nalazimo kod Aristotela. Dok prije njega, povezanost između njih je bila preko jednog posrednika, uglavnom „istinska" – njen odnos sa jezikom, sa jedne strane, i sa druge strane, njen odnos sa etikom posmatrana kao jedan oblik ponašanja i načina života, – kod Aristotela ova povezanost je prikazana kao direktna. Na taj način, u *Politici*, Aristotel među ostalom kaže: „Jedino čovjek, među svim stvorenjima, poseduje akt govora. Glas je jedan pokazatelj bola i zadovoljstva; ali to poseduju i ostala stvorenja. […] Dok u međuvremenu riječ postoji kako bi se prikazalo ono što je korisno i štetno, i kao posljedica toga, ono što je ispravno i neispravno. To je ono što pripada isključivo čovjeku u poređenju sa drugim stvorenjima, do te mjere da, među drugim stvorenjima, čovjek je jedino stvorenje koje poseduje pojam i značenje dobra i zla, ispravnog i neispravnog, i drugih sličnih vrlina.*[14]

Kako se može zapaziti veoma jasno, povezanost između ljudskog govora, govora kao akta riječi, i sposobnosti razlikovanja etičke i moralne vrijednosti u ovom tekstualnom ognjištu je prikazano direktno, bez bilo kakve vrste posrednika, osim čisto etičkih vrijednosti i koncepata, i nikako se ne ispoljava na prisustvo u jeziku onih pojmova koji se vežu za etiku i moral, sa postojanjem čitavog previše bogatog etičkog i moralnog rječnika unutar jezika, već se ispoljava na etičku i moralnu upotrebu govora. Govor kao jedan akt riječi, jedna čisto i isključivo ljudska sposobnost, mirno prelazi oblast komunikacije i prenošenja čisto prirodnih i fizioloških potreba, i prikazuje njenu specifičnu posebnost kod sticanja i imenovanja vrijednosti etičke i moralne prirode. Jedno svojstvo vrijednosti ove vrste je ono što govoru daje izgled ne samo prenosioca, već i izrazioca ideja i vrijednosti. Govor ne da samo prenosi određeno značenje, već ga i izražava, dajući istom značenju dodatnu vrijednost i procjenu konceptualne prirode.

Prema navedenom, kako se jasno može vidjeti, za razliku od životinja, kod čovjeka govor je prikazan u jednom centrifugalnom izgledu i funkciji: kao egzistencijalni modalitet, tijesno povezan sa formama misli i percepcije svijeta, odakle je prikazan i kao plod i izraz unutrašnjeg svijeta, suštinski dio same ličnosti i identiteta čovjeka, otkrivajući često kompleksne odnose između uma i realnosti; kao društveni modalitet, odakle je prikazan kao

---

*[14] ARISTOTEL, ***Politika*** 1253a, u: *Politica e Costituzione di Atene* (a cura di Carlo A. Viano), UTET, Torino 1955, str. 54.

plod i čisti izraz formi preko kojih čovjek cilja i postiže učeći u odnosu sa pripadnicima društva čiji je dio, i među kojima se nalazi; kao etički modalitet, odakle je prikazan u temelju djelatnosti i vrijednosti presuđivanja čovjeka; kao kulturološki modalitet, odakle je prikazan kao plod i izraz „autobiografije čovjeka“*[15], suštinski dio procesa razvoja onoga ljudskoga unutar čovjeka, njegovog postajanja čovjekom; biti čovjek podrazumijeva, kao prvo i iznad svega, postati čovjek. A jedna od formi kako bi neko mogao „postati čovjek“ i kako bi zatim mogao otkriti ljudsku prirodu, nije ništa drugo nego govor.

Tačno ovaj okvir pripisan pojmu „jezik“ u našoj temi, obuhvatajući kao sastavni i osnovni element ove dimenzije „komunikacije“ koje poezija cilja, otkriva nam se u sebi i preko sebe kao čisti jezički akt, kao jedna postignuta forma govora.

2) Viđenje vezano za artikulisani govor, za riječ kao govorni akt i govoru kao sistemu kojem pripada riječ. U ovom smjeru, vrijedno je napomenuti da je govor posmatran i percipiran kao *jedan* sistem znakova čisto metafizički, ili, da bi smo bili precizniji, virtualno, dok u međuvremenu, uistinu, postoji jedno *mnoštvo* znakovnih sistema, u zavisnosti ne samo raznih jezika, već i različitim naglascima unutar istih jezika, zavisno od oblasti, zajednica, društvenih grupa ili drugih grupa govornika, što predstavljaju, naprimjer, razni dijalekti istog jezika, dijalekti oblasti, sociolekti, što je zapravo govor koji odgovara jednom određenom sloju društva, – jezik obrazovanih ljudi i intelektualaca se razlikuje od jezika bez obrazovanja ili ne-intelektualaca, – da bi se stiglo do idiolekta, govor jednog individualca, koji se razlikuje od drugog individualca, čak i u slučajevima kada pripadaju istoj oblasti ili određenom društvenom sloju, već i istoj porodici, iz razloga da je idiolekt govor koji individualac artikuliše prema urođenoj intuiciji, a ne prema pravilima društva kojem pripada. Kao upotreba zbog komunikacije jedne ili više riječi koje se posmatraju kao znakovi koje sačinjavaju artikulisani zvukovi, govor je realnost i konkretni realni prikaz samog govora onakvog kakav on jeste. Posmatran kao jezički akt, govor, bilo kao materijalna forma, ili kao sadržaj, razlikuje se od jednog individualca do drugog, štoviše, i kod istog individualca, u zavisnosti od okolnosti u kojima se nalazi. Naprimjer, kada se nalazi u porodici, čovjek koristi govor zajednice, dok u širem društvu koristi takozvani „standardizirani jezik“. Odavde smo ubjeđeni da je više nego jasno da je govor više od „jednog“ monolitičkog sistema, govor je cjelina isoglasa*[16] koje nalazimo

---

*[13] MAX MÜLLER, ***Language – The Autobiography of Human Being***, Calderon Press, Oxford 1989. 43.

u jednoj zajednici govornika; cjelina koja može biti proširena ili ograničena, zavisno od broja govornika u društvu, ili prostiranja geografskog i historijskog prostora te zajednice. Međutim, jedna takva cjelina, postoji ne samo konkretno, već i virtualno, u savjesti govornika koji pripadaju govornoj zajednici, kao uspomena prethodnih jezičkih aktova i govornih formi, kao i mogućnosti za proizvodnju u skladu sa novim modelima jezičkih akta i govorne forme koje su slične prethodnim, ili u najmanju ruku razumljive unutar same zajednice govornika.

Posmatrano u ovom smjeru, htjeli ili ne, svi smo mi ne samo višejezični (poligloti), već i višegovorni (plurilingvisti). Višejezičnost se razlikuje od višegovornosti zbog činjenice, dok prvi govori više od jednog posebnog jezika, drugi govori više od jednog posebnog dijalekta. Činjenica ove vrste jasno svjedoči postojanja više od jednog jezika unutar istog jezika, odakle perspektiva koju je definirao Paul Valéry dobija njeno prvo opravdanje. Izražajno, posmatranje „jezika" „poezije" kao „jezikom unutar jezika", – „*un langage dans le langage*"*[17] , ili kao kulturološkim „isoglosom", i ne samo to, na taj način potapajući poznato viđenje – do određene mjere i vladajućom u to vrijeme – koju je definirao Wordsworth.

3. **Jezik poezije**

Jezik je element koji se tipično i isključivo pripisuje čovjeku. Međutim, u ovom smjeru, pored svega što smo već naveli, nužno je i neizbježno postaviti unutar samog ljudskog roda jednu crtu razdvajanja između „jezika" kao „*langage*" i „jezika" kao „*langue*" – idioma, kako bi smo na taj način očuvali terminologiju De Saussure-a.

Veoma je nužno precizirati kako je jezik kao „*langue*" praktično stavljanje jezika kao „*langage*", sa značenjem kada ovdje koristimo pojam „*langage*" ne označavamo jezik jednog naroda ili jezik određenog historijskog perioda, već sposobnost za proizvođenje jezika kao „*langue*". Na prostoru naše teme, za razliku od određenog sistema, jezik kao „*langage*" označava sposobnost koju poseduje čovjek da internizira, razvija, stvara, razumije, tretira, prenese

---

*[16] Pojam „isoglos", posuđen iz terminologije geografije, označava liniju ili osu, koja virtuelno spaja jezičke akte i zajedničke govorne forme jedne određene teritorije; međutim, isti koncept se veoma dobro može upotrebiti i vezano za „geografiju" ljudskih djelatnosti i spoznaja.

*[17] PAUL VALÉRY, ***Œuvres***, Tome I, Bibliothèque de la Pléiade, Paris 1957, str. 611: „*Le poète se consacre et se consume à définir et à construire un langage dans le langage*."

i podijeli sa drugima jedno mnoštvo konkretnih ili abstraktnih, čulnih ili misaonih, fizičkih ili metafizičkih znakova, bez obzira na historijske epohe, geografke prostore, biološke razlike ili kulturološke osobenosti. Dok u međuvremenu jezik kao „*langue*“ označava adaptaciju ove načelne sposobnosti prema određenom geografskom prostoru, historijskom periodu ili određene kulture ili oblasti ljudskog djelovanja, gdje pripada i poezija.

Pored gore navedenog, u ovom prostoru, pojam „jezik“ u frazi „jezik poezije“ nikako ne treba posmatrati kao pojam „jezik“ u frazi „jezik Dante Aligierija“. U drugom slučaju, pojam „jezik“ se ispoljava oko leksičkih izbora i sintaksičkih osobenosti „jezika“ kojeg je koristio Dante Aligieri, dok u međuvremenu, kada govorimo o „jeziku poezije“, ne radi se o jeziku ovog ili onog pjesnika, već o nečemu drugome; kod potonjeg, što nam se događa kada govorimo o „jeziku dramske umjetnosti“, ili „jeziku vizuelnih umjetnosti“, koji ne označavaju jezik jednog ili drugog dramaturga, ovog ili onog slikara. Isto onako kako nam se događa kada govorimo o jeziku „arhitekture“, „medicine“, „filozofije“, „politike“, „ekonomije“, „muzike“ i tako dalje.

Veoma je nužno da se opreznije i malo više zadržimo na ovu tačku, iz jednostavnog razloga da su leksički izbor i sintaksičke konstrukcije dio „jezika poezije“, štoviše veoma važan dio, međutim sami „jezik poezije“ je veoma širi od toga. Posmatran u njegovoj suštini, „jezik“ je komunikacija, kako smo već naveli; stoga, „jezik poezije“ označava način – ili načine – preko kojih poezija stvara i stupa u komunikaciju sa čitaocem i njegovim svijetom, u širem značenju riječi. Posmatrano u ovom smjeru, nema sumnje da leksički izbori i sintaksičke konstrukcije igraju njihovu važnu ulogu – štoviše, nezamjenjivu ulogu, do određene mjere – međutim „jezik poezije“ se nikako ne smije ograničiti na njima, isto kao što se događa sa jezikom vizuelnih umjetnosti, koji se ne može ograničiti na pitanju izbora boja i formi, ili sa jezikom muzike, koji se ne može ograničiti na pitanju izbora nota. Izraženo terminologijom lingvistike, „jezik poezije“ se ne može ograničiti, niti se može sužiti njenim dijelom koji smo mi „kodirali“. U suprotnom, on bi bio nešto kruto, kalcifikovano, kao leš upored tijela. Veoma je jasno i lahko se može zapaziti ukoliko se zadržimo na jezik muzike; muzika, bez sumnje, koja komunicira, međutim njen „kodirani“ dio je toliko krut i ograničen, da najveći dio komunikacije i slijeđenja muzike kod slušaoca se konkretizira iznad tog dijela. Izraženo terminologijom Ferdinand De Saussure-a, „jezik poezije“ je razlaganje dva sastojka: jezika kao „*langue*“, koji se tijesno povezuje sa kodiranim dijelom „*langage*-a“, jezika kao govor, kao akt riječi, i jezika kao „*parole*“, što je idiosinkretičan, specifičan i situacijski rez „*langue*-a“, kodiranog dijela „*langage*-a“. Sa jedne strane, poezija koristi kodirani dio jezika, tako da koristi riječi jednog određenog jezika, njihovog kodiranog značenja, dok u međuvremenu, sa druge strane, udaljuje se od njega puno dalje od jezika

svakodnevne upotrebe, štoviše i dalje od literaturne proze.

Kada smo već tu, ne preostaje nam ništa drugo osim da izvadimo na površinu nekoliko elemenata ovog jezika, „jezika poezije“.

4. **Razumijevanje, emocija i ritam**

Ono što nas tjera da čitamo, je skoro uvijek želja za razumijevanjem, što je krajnje značenje radoznalosti, dok je u međuvremenu radoznalost primarni prikaz te želje. Međutim, činjenica da ova želja nikako nije jedini podsticaj – što je svakom čitaocu jasno; mi ne čitamo određeni tekst samo da bi smo ga razumjeli – što važi, do određene mjere, za sve tekstove općenito, dok je u međuvremenu osjetljivo, veoma osjetljivo, naročito za literarne tekstove, među kojima bez sumnje poezija zauzima prvo mjesto, i skoro uvijek uživa poseban status.

Naprimjer, vjerujemo da niko ne čita neki roman samo kako bi shvatio značenje riječi i rečenica. Naravno, ukoliko ne postignemo razumjeti do određenog stepena ono što je napisano, onda nema sumnje da zaista ne postižemo pročitati ono što je napisano. Sa druge strane, nema sumnje da, što više razumijemo ono što je napisano, to je veće naše iskustvo kao čitaoca. Stoga, svakom od nas je jasno da, ukoliko nas određeni roman, ili priča, ne privlači – do određene mjere učešća – emotivno, prepuštajući i ostavljajući nas u neizvjesnosti ili toku snažnih emocija i osjećaja, onda, zbog čega bi čitali? Koga od nas danas zanima feudalizam XVII stoljeća? Njih je veoma malo. Međutim, bez obzira na taj mali interes za određenu temu, svako od nas nije mogao, a da uz zadovoljstvo i radost ne pročita Servantesovog *Don Kihota*. Također, činjenica da ideologija ruskih nihilista krajem XIX stoljeća ne uživa neki poseban širi interes u današnje vrijeme, nije nikoga od nas spriječila da strasno i emotivno pročitamo *Demone, Braću Karamazove* ili *Zločin i Kaznu* Dostojevskog, ili *Mrtve Duše* i ostale romane Gogolja. Činjenica da jedan francuski aristokrata koji je živio jedno stoljeće ranije i jednoga dana dok je jeo biskvit, čiji je ukus oživio sjećanja i manijačku opsesiju da počne pisati, da li je zaista stvar koja u najmanju ruku može aktivirati interes bilo koga od nas? Ako krenemo čitati obimno djelo kao što je *U potrazi za izgubljenim vremenom*, to nećemo nikako učiniti zbog želje da saznamo šta se dogodilo Marcelu Proustu. Isto važi i za patološke čitaoce kategorije Don Kihota, naravno.

Servantes, Dostojevski, Gogolj, Proust, čak i svaki drugi pisac njihovog kalibra, nikada nisu ciljali proizvjesti

i predstaviti jednu tabelu činjenica i događaja koja će podstaći ove ili one interese čitaoca. Koga uopće zanima saznati da je na *All Souls Collegge* u Oxfordu nekada bio dobroćudni portir koji se zvao Will, koji je svaki dan njegovog života živio kao da su mu to bili dani iz njegove prošlosti? A ono čega se sjetio pukovnik Aureliano Buendias ispred streljačkog voda? Gledano iz ovog smjera, pokušaji i ciljevi određenog pisca ovog kalibra nisu prepričavanje i predstavljanje činjenica i događaja samih po sebi, već izgradnja jednog emotivnog mehanizma, oslanjajući se na prepričane činjenice i događaje, sa ciljem da se čitaoc može osjetiti emotivno uključen, da proživi i doživi, čak i u imaginarnoj formi, jednu prije svega emotivnu, a zatim (a zašto i ne?!) konjuktivnu i etičku trajektoriju.

Navedeni okvir se u istoj mjeri pripisuje i poeziji, čak i na jednom stepenu i mjeri koja je veoma šira i svakako visočija. U slučaju postojanja nekog *a priori* interesa oko feudalizma XVII stoljeća, oko ruske historije krajem XVIII stoljeća, oko svakodnevnog života u Francuskoj početkom XX stoljeća, ili oko svakodnevnog života krajem XX stoljeća, može koristiti kao podsticaj za čitanje Servantesovog *Don Kihota, Demona, Braće Karamazova*, i *Zločina i kazne* Dostojevskog, *Mrtvih Duša* i drugih novela Gogolja, *U potrazi za izgubljenim vremenom* Prousta, *Sto godina samoće* Márqueza, ili *Sve Duše* Javier Maríasa, u slučaju poezije je veoma teško zamisliti kakav interes imamo o izdržljivoj fantaziji jednog škota iz XVIII stoljeća kojeg muči zubobolja; ili o pesimizmu zaraze Rilke-a, opsesije Borgesa i Celana, o brigama Dickinsona, o slabostima Safoa i Rossettija, ili o fobijama Patha i Nerudija.

Isto kao u slučaju romana, poezija postiže unutar same sebe stvoriti razloge koje privlače čitaoca. Kratko rečeno, ona cilja stvoriti jedno gušće, direktnije emotivno iskustvo, i kako bi postigla ovaj cilj, ona koristi sve moguće izvore jezika, na taj način davajući važnost onim aspektima koji nisu nimalo takvi, a možda ni bar malo. Drugim riječima, isto kao i roman, i poezija cilja proširiti repertoar naših znanja i spoznaja, čak i gušće i jače nego roman; međutim, za razliku od romana, poezija realizira taj cilj polazeći od principa i mudrosti preko emotivnog tereta, i snažno se oslanjajući na emotivno iskustvo koje prenosi kod čitaoca, kod proširenja emotivne, intuitivne i čulne sfere koje ona omogućava.

I mi smo se rastali. Isto onako kako se rastaju svi ljudi. Ja sam ispustio jedan uzdah, ona je prolila dvije suze, a zatim se udaljila kao lijena sjenka i nestala u sumraku. Dok se tama noći prostirala iznad mene, osjetio sam hladnoću. rastali smo se jedno od grugog, onako kako se udaljuju ljudi u ovim situacijama, a nismo znali ni razlog zbog čega smo se rastali. Ona se udaljila polahko sa vjetrom u leđima, a ja sam nepokretno stajao dok me je vjetar udarao u prsa...

Ova kratka proza prati model govora u poeziji koja govori o rastanku dvoje mladih. Možemo veoma dobro zapaziti kao slobodno parafraziranje originalnog teksta poezije, koje glasi ovako:

Rastali smo se onako, kao što se rastaju svi,
Ja sa jednim uzdahom, ona sjajne suze dvije,
Jedna lijena sjena u sumrak se lagano istopi,
I mene sumrak prekrio, i bilo mi je hladnije.

I odošmo, kao svi što odlaze, samo onako,
Ne znajuć zašto, bez razloga, skroz uzalud,
Ona tiho, vjetrom u leđa, potpuno polahko,
A ja otežan vjetrom u grudi, a gura kao lud.

Na prvi pogled, izgleda da duh poezije traje i ostaje do određene mjere isti kao u proznom parafraziranju; jer se također može zapaziti i jedno unutrašnje privlačenje interesa, međutim, bez obzira na to, parafraziranje u prozi ovih stihova ne bi nikada postiglo privući pažnju i interes čitaoca. Razlog je jednostavan: nemoguće je da se pojavi interes tamo gdje nedostaje emocija, dok se u međuvremenu ni spoznaja ne može steći tamo gdje nedostaje interes. Ono što nedostaje u ovom proznom parafraziranju gore navedenih stihova, je ništa drugo osim emocija.

Tako da, od gore navedenog, mehanizmi emotivnog podsticaja su važni najmanje iz dva razloga: prvi, zato što omogućavaju jedno bolje i dublje razumijevanje teksta; drugi, zato što se ne mogu ograničiti jedino i isključivo i samo na razumijevanju teksta, naprotiv, mehanizmi te vrste predstavljaju nezavisnost i vrijednost koja se pripisuje suštinski i bivstveno samo njima, i jedino njima.

Dešava se da se dvoje ljudi, bez obzira na ljubav koju osjećaju između sebe, rastanu. Čak i bez ijednog uzroka, bez razloga; rastanu se onako, bez ičega. Tako se dogodilo i sa nama dvoma. I dogodilo se bez ljutnje, bez galame, čak i bez riječi. Ja sam ispustio jedan uzdah, sjećam se, a ona dvije suze. Udaljili smo se, onako kako se svi ljudi udaljuju jedno od drugog u ovakvim slučajevima. Težina rastanka me je okovala. Uputio sam pogled prema njoj, da je vidim posljednji put. Dok se

sitnim koracima udaljivala, tiho, kao da je bila sjenka koja je klizila u sumraku, isto kao jedrilica koju pokreće vjetar. Tama noći se obvila iznad mene. Počeo sam osjećati hladnoću, možda zbog vjetra koji je snažno udarao u moja ranjena prsa...

Sada, da se malo zadržimo i postavimo jednu ispred druge ovu kratku prozu sa gore navedenim parafraziranjem ove poezije u prozu.

Kod druge proze smatramo da se veoma jasno zapaža da ne može biti riječ o jednom slobodnom parafraziranju u prozi gore navedene poezije; štoviše, može se govoriti o jednoj vrsti „slobodnog prilagođavanja od". Ono što je zajedničko za obje verzije proze sa originalom, nije ništa drugo osim tabela „činjenica". Sa druge strane, parafraziranje u prozi je veoma bliže originalu, stoga vjerodostojno predstavlja redoslijed predstavljanja činjenica na koje nailazimo u originalu, kao i težina kojom je data svaka činjenica predstavljena u originalu, dok druga proza obuhvata sve, bilo da se radi o redoslijedu činjenica na koje nailazimo u originalu, ili u odnosu na njihovu težinu.

Bez obzira na to što parafraza u prozi održava do određenog niskog stepena iskustvo koje prenosi original, ipak, u poređenju sa drugom, vidljivo prikazuje superiornost u ovom smjeru, do tačke, da se može reći da kod čitaoca postiže stvoriti do određene mjere jednu emocionalnu trajektoriju koja, bez obzira na to što je veoma blijeđa od one koja je stvorena u originalu jezika poezije, približava se do potonje veoma više od emocionalne trajektorije koju je stvorila druga proza.

Zaista, kako se može zapaziti, parafraza u prozi ne dijeli sa originalom samo istu govornu i narativnu trajektoriju, već i isti govorni i narativni ritam, kao i isti sistem tonova i tenzija, na taj način stvarajući slične efekte, koji se kreću iznad posmatranja teksta isključivo pod svjetlom razumijevanja. Prepričane činjenice se događaju približno istim specifičnim tokom i težinom, i zbog toga kod čitoaca stvaraju jedan sličan trend interesa.

Posmatrano u sferi poezije, kada govorimo o ritmu, tradicionalno podrazumijevamo jednu vrstu pravilnosti toka i prikazivanja diskursnog trajektorija sa prozodaičkim i fonetičkim karakterom (izražajno, povezivanje slogova i naglasaka, bez izostavljanja istih ili sličnih zvukova, na taj način stvarajući aliteracije i asonancije), ili, kod potonje, sintaksički (izražajno, igrajući u oblasti taksonomije, kao i redoslijedom svih elemenata prema specifičnoj težini koju nose u mozaiku poezije i ciljaju ih prenijeti do čitaoca).

Kako se veoma jasno može zapaziti, kada govorimo o ritmu poezije, tradicionalno podrazumijevamo postavljanje činjenica prema jednom određenom redu u oblasti izražavanja, ili „obilježavaoca", – *signifiant* – izrazimo se terminologijom De Saussure-a, dok u međuvremenu pod govornim i narativnim ritmom tradicionalno podrazumijevamo postavljanje činjenica prema jednom određenom redu u oblasti *sadržaja*, ili „obilježavanja",

– *signifié* – ponovo se izrazimo De Saussure-ovom terminologijom, ali ovaj ritam se ne pripisuje isključivo poeziji, već i prozi; štoviše, i svaki govor kao akt riječi, uključujući i govor u svakodnevnom životu – svi težimo pratiti jedan ritam prilikom pripovjedavanja elemenata ili činjenica koji su vezani za određeni događaj, često slijedeći jedan ritam prilikom pripovjedavanja elemenata ili činjenica koji odgovaraju našim interesima, ciljevima ili stavovima vezana za isti događaj. Posmatrano iz ovog pravca, svi ljudi, htjeli ili ne htjeli, svjesno ili nesvjesno, savjesno ili podsvjesno, su pripovjedači, međutim, nisu svi pjesnici. Razlog je veoma jednostavan, podsjećamo; polazeći od gore navedenog okvira, vjerujemo da je veoma jasno izašlo na površinu da, dok prvi koriste jezik u oblasti obilježavanja, značenja, drugi, pjesnici, oni ga koriste u oblasti obilježavaoca, izražajnosti; prvi ciljaju reći, dok drugi ciljaju izraziti.

Od gore navedenog, jezik poezije i njeni emocionalni efekti, obuhvataju ne samo tradicionalnu ritmičku dimenziju i odnos koji ta dimenzija ima sa metrikom, niti modalitete prema kojima međusobno djeluju sa dimenzijom značenja, već i jedno mnoštvo ritmičkih sfera dimenzije značenja koje stvara efekte na samo značenje, ali i na forme direktnog emotivnog uključenja čitaoca.

Pripovjedača je mnogo. A pjesnika je veoma, veoma malo.

